

Huumorin muodostuminen Disneyn animaatioelokuvassa

Frozen – Huurteinen seikkailu

**Kandidaatintutkielma
Salla Kajanmaa
Suomen kieli
Kieli- ja
viestintätieteiden laitos,
Jyväskylän yliopisto
2017**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Kajanmaa Salla Emilia	
Työn nimi – Title Huumorin muodostuminen Disneyn animaatioelokuvassa <i>Frozen – Huurteinen seikkailu</i>	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Kandidaatintutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2017	Sivumäärä – Number of pages 23
Tiivistelmä – Abstract Tutkimuksessa selvitetään minkälaista huumoria Disneyn vuonna 2013 ilmestyneessä animaatioelokuvassa <i>Frozen – Huurteinen seikkailu</i> käytetään. Aineistona on suomenkielinen käännösversio. Aihe on mielenkiintoinen muun muassa sen vuoksi, että vaikka Disney-tutkimusta on aikaisemmin tehty paljon ja myös huumoria on näissä tarkasteltu, niin tuoreimmista elokuvista ja paljon puhuttaneesta Frozenista ei ole tältä osin juurikaan tutkimustietoa. Sen lisäksi suomenkielinen Disney-tutkimus on vielä vähäistä. Tutkimuskysymykseni ovat: Millaisia huumorin keinoja Frozen-elokuvassa käytetään? Perustuuko huumori olettamuksien rikkomiselle? Analyysimenetelmänä käytetään teoriaohjaavaa sisällönanalyysia ja aikaisemmin Maria Laakson (2014) ja Chelsea Akersin (2013) käyttämiä huumorin luokitteluja tulosten jäsentämiseksi. Pääteorianana on huumorin inkongruenssi- eli yhteensopimattomuusteoria. Tutkimuksesta selvisi, että Frozenissa käytetään monenlaista huumoria kuten sanailua, personifikaatiota, stereotypiaa, sarkasmia ja vitsailua. Jokaisen valitsemani huumorin luokan taustalla on pääteoriani huumorin inkongruenssiteoria, johon huumori pohjautuu. Varsinkin sanallisessa huumorissa erityisen merkityksellistä on se, kuka hahmoista puhuu. Kullekin hahmolle on rakennettu oma humoristinen identiteettinsä, joka säilyy elokuvan läpi riippumatta siitä, miten kokemukset muuten muuttavat hahmoa rohkeammaksi tai avoimemmaksi. Visuaalinen huumori, joka usein on jollakin tapaa myös fyysistä, on hahmoille enemmän yhteistä.	
Asiasanat – Keywords huumori, Disney, teoriaohjautuva sisällönanalyysi	
Säilytyspaikka – Depository JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 HUUMORIN TEORIA	3
2.1 Huumorin tutkimus ja käsitteet	3
2.2 Huumori populaarikulttuurissa.....	4
2.3 Huumori Disneyn animaatioelokuvissa	5
3 AINEISTO JA MENETELMÄT	7
3.1 Aineiston esittely.....	7
3.2 Analyysimenetelmä.....	8
3.2.1 Teoriaohjautuva sisällönanalyysi.....	8
3.2.2 Huumorin luokat	9
4 ANALYYSI	10
4.1 Yhteensopimattomuus keskustelussa	10
4.2 Koominen ruumis, personifikaatio, stereotyyppi ja sukupuolittunut ruumis sekä henkilönimet komiikantuottajina.....	12
4.3 Intertekstuaalisuus, lapsen tietoisuuden ylittävät vitsit ja sarkasmi	14
4.4 Parodia, hassuttelu ja liioittelu	16
4.5 Vitsi ja yllätys	18
5 PÄÄTÄNTÖ	20
LÄHTEET	22

1 JOHDANTO

Tutkin kandidaatintutkielmassani huumorin eri luokkia ja muotoja Disneyn animaatioelokuvassa *Frozen – Huurteinen seikkailu* vuodelta 2013. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisia huumorin keinoja *Frozen*-elokuvassa käytetään?
2. Perustuuko huumori olettamuksien rikkomiselle?

Ensimmäinen tutkimuskysymys perustuu olettamukseen ja omaan kokemukseeni siitä, että huumori on läsnä elokuvassa ja erittelen tarkemmin analyysissä, millaista se on. Toiseen tutkimuskysymykseeni olen nostanut olettamuksien rikkomisen huumorin keinona siksi, että nykykäsityksen (inkongruenssiteoria, ks. luku 2.1) mukaan juuri yllätyksellisyys on huumorin rakentumisessa olennaista. Olen valinnut ja litteroinut yhdeksän kohtausta, jotka olen mieltänyt humoristisiksi, ja tutkin niitä teoriaohjaavaa sisällönanalyysimenetelmää käyttäen. Keskityn tutkielmassani *Frozenin* suomenkieliseen käännösversioon. Kohtausten lisäksi olen erotellut aikaisemmista huumorin ja elokuvan tutkimuksista sellaisia huumorin luokkia, jotka sopivat parhaiten tähän tutkimukseen. Niiden avulla analysoin aineiston.

Valitsin aiheeni omasta mielenkiinnostani Disney-elokuvia kohtaan. Huumorin tutkimisen idea syntyi siitä, että olen itse lapsuudessani katsonut runsaasti Disneyn elokuvia ja vielä näin aikuisiällä nautin niistä yhtä lailla. Syynä tähän voi olla nostalgia ja lapsuuden tuomat muistot tai vaihtoehtoisesti se, että elokuvat viihdyttävät niin lapsi- kuin aikuiskatsojia. Onkin mielenkiintoista huomioda, millä tavoin huumori kohdistetaan tiettyyn kohderyhmään ja minkälaisia huumorinkeinoja silloin käytetään. Vaikka tutkin ensi sijaisesti kielellisiä piirteitä, on välttämätöntä ottaa huomioon myös multimodaalisia piirteitä, jotka ovat osa kohtauksien huumoria.

Disney-tutkimusta on tehty laajasti aiemmin ja aiheina ovat olleet etenkin Walt Disney yhtiönä sekä elokuvissa näkyvä perinteinen naiskuva. Tällainen tutkimus on muun muassa Amy Davisin (2005) *'The dark prince' and dream woman: Walt Disney and mid-twentieth century American feminism*. Keskustelua uusista Disney-prinsessoista ja niiden luomasta esimerkistä tyttölapsille käydään myös sanomalehtiartikkeleissa (HS.fi) sekä internetin keskustelupalstoilla.

Disneyn tuotannon tutkiminen on mielenkiintoista jo yksinään sen takia, että yhtiö on saavuttanut itselleen globaalin yleisön ja löytänyt konseptin, joka toimii kulttuurista,

sukupuolesta ja iästä riippumatta. Tämä ”klassinen Disney” on se konsepti, josta kuluttajat tunnistavat yhtiön. Konseptiin kuuluvat onnelliset loput, kevyt viihde ja tarttuva musiikki, yksinkertainen lapsille suunnattu (usein fyysinen) huumori sekä eläinhahmojen personifikaatio ihmismäisiksi. Usein sadut ovat tehty kansantarujen pohjalta. Myös henkilöhahmot ovat selvästi joko perinteisiä hyviä tai pahoja eivätkä sadut tuota yllätyksiä sen suhteen. (Wasko 2001: 113–115.) Uudemman ajan Disney-filmatisoinnit ovat rikkoneet tämän klassisen Disney-konseptin ja vaikka siellä onkin tunnistettavissa monia samoja piirteitä, on ero esimerkiksi juuri huumorin kohdalla suuri.

2 HUUMORIN TEORIA

2.1 Huumorin tutkimus ja käsitteet

Huumori on käsitteenä laaja ja sen tutkimus on hajanaista. Tutkimukselliset lähestymistavat voidaan kuitenkin jaotella kolmeen suosituimpaan pääteoriaan: *The Superiority Theory* eli ylemmyysteoria, *The Incongruity Theory*, (johon palaan tarkemmin vielä myöhemmin) eli inkongruenssiteoria ja *The Relief Theory* eli huojennusteoria (Morreal 2016, Immonen 2016: 28). Antiikin Kreikan ajoilta vielä nykypäivään saakka varsinkin filosofit ovat puhuneet huumorista negatiivissävytteisesti ja keskittyneet tutkimuksessaan pilkkaavaan ja kiusoittelevaan huumoriin. (Morreall 2016.) Platon oli jopa sitä mieltä, että nauru tulisi tietyissä tilanteissa kieltää eikä korkea-arvoisessa asemassa olevien ihmisten ole sopivaa nauraa ollenkaan. Huumorin ei myöskään ajateltu olevan hyväksi ihmisen itsehillinnälle (Hietalahti 2014: 93). Kaikki eivät kuitenkaan olleet asiasta samaa mieltä ja esimerkiksi Aristoteleen mukaan nauru kuuluu olennaisena osana elämään eikä pilkalla tarkoiteta pahaa naurettavalle henkilölle. Sen sijaan nauru on osa sosiaalista kanssakäymistä. (Hietalahti 2014: 95.)

Negatiivinen näkökulma huumoriin sekä Platonin ajatukset ovat pohjana huumorin ylemmysteorialle. Ylemmysteorian periaatteena on se, että naurun kohteena on alemmpitasoinen henkilö ja naurulla alennetaan henkilöä vielä lisää. Ihmiset eivät pidä naurun kohteeksi joutumisesta siksi, että se alentaa heitä naurajan silmissä. Ylemmysteoriaa on kuitenkin kritisoitu siitä, että ylemmydentunne ei ole välttämättömyys nauramiselle. Francis Hutcheson ottaa esimerkiksi sen, että usein ihmiset nauravat eläinten tekemille hullunkurisille asioille. He eivät kuitenkaan naura silloin, kun eläimet tekevät jotakin tyhmää, vaan erityisesti silloin, kun ne tekevät jotakin ihmismäistä, eli siis nousevat ihmisten tasolle. Toisena esimerkkinä hän pitää sitä, että nähdessämme ihmisen, joka on selvästi itseämme alemmassa sosiaalisessa luokassa (esimerkiksi koditon) huumorin sijaan tunteena on myötätunto ja huoli. (Morreall 2016.) Huojennusteoria ja inkongruenssiteoria tulivat ylemmysteorian rinnalle 1700-luvulla ja kumpikin niistä kritisoi ylemmysteoriaa. Lordi Shaftesbury esitteli huojennusteorian esseessään, jossa ensimmäisen kerran myös käytettiin huumoria sanana sen nykyisessä merkityksessä. (Morreall 2016.) Huojennusteorian perusidea on psykologinen; ihminen purkaa varastoitunutta energiaa nauramalla. Tällä periaatteella huumoria käytetään myös stressin lievittämiseen. (Immonen 2016: 28.) Tätä teoriaa on myöhemmin tutkittu

biologisesta näkökulmasta ja sen on huomattu olevan samanlaista biologista käytöstä kuin esimerkiksi vihan tunnetta käsiteltäessä. Erona on vain se, että nauru ei ole minkään biologisen puolustusreaktion vaihe, vaan lopputulema itsessään. Nauru vapautuu silloin, kun päästämme ulos ne tunteet, joiden olemme ensin ajatelleet olevan epäsoveliaita. (Morreall 2016.)

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että suurin osa huumorin tutkijoista pitää huumorin toimivimpana selityksenä inkongruenssiteoriaa (*The Incongruity Theory*). Sitä kutsutaan myös yhteensopimattomuusteoriaksi (Hietalahti 2014: 92) ja psykologiseksi vastakohtateoriaksi (Immonen 2016: 28). Muun muassa Immanuel Kant ja James Beattie ovat tämän teorian kannattajia. Inkongruenssiteorian mukaan huumorin saa aikaan olettamuksen rikkominen. Stand up -koomikot käyttävät tätä hyväkseen esityksissään ja myös yleisimpien vitsien tyyli on samanlainen; ensin luodaan kuulijoille tietynlainen odotus siitä, kuinka tarina päättyy ja sitten rikotaan se olettamus. Reaktiona on naurua, koska joudumme huomaamaan, että omat alkuodotuksemme olivat virheellisiä ja lopputulos on yllättävä. (Morreall 2016.) Schopenhauer on todennut, ettei kyse ole niinkään odotusten ja olettamusten yhteentörmäyksestä, vaan enemminkin ihmisen ymmärryksestä tietyistä asioista sekä abstraktista tiedosta. Hänen mielestään ihmisten tapa luokitella kovin erilaisia asioita—saman kategorian alle luo mahdollisuuden sille, että jotain huvittavaa tapahtuu. Esimerkiksi chihuahua ja bernhardinpaimenkoira ovat molemmat koira-kategorian alla, mutta kun huomaamme, etteivät ne ole lainkaan samankaltaisia yhteensopimattomuus on mielestämme hauskaa. (Morreall 2016.) Sitä miksi vain tietynlaiset (eivätkä suinkaan kaikki) yhteentörmäykset ovat hauskoja eivät ole inkongruenssiteorian tutkijat pystyneet vielä selittämään (Virtanen 2003).

2.2 Huumori populaarikulttuurissa

Huumorin tarkoitus ei ole nykyaikana enää vain viihdyttää, vaan se on olennainen osa myös markkinointia ja mainontaa, kuten Tomin ja Catanescun tutkimus (2001) televisiomainonnan huumorista todistaa. Parhaimmillaan huumorin käyttö markkinoinnissa voi parantaa ihmisten yhteenkuuluvuuden tunnetta ja vähentää vastaväitteitä. Huumorin käytössä on myös ongelmia, koska se on niin vahvasti sidonnainen henkilön kulttuuriseen taustaan, ikään ja sukupuoleen. (Immonen 2016: 29.) Huumoria ei pitäisikään enää yhdistää pelkästään viihteeseen, vaan sitä voidaan käyttää myös vallankäytön välineenä. Huumorin avulla onkin esitetty omia poliittisia kantoja jo pitkään, kuten seuraavassa kappaleessa tuon esille.

Ensimmäiset viittaukset huumorista populaarikulttuurissa Yhdysvalloissa tulevat lehdistä, joissa pilapiirrosten ja humorististen sanontojen avulla käsiteltiin sen ajan polttavia kysymyksiä. Usein ne liittyivät politiikkaan ja sen kritisointiin. (Mintz 2008: 286.) Monet akateemisesti koulutetut henkilöt loivat niin sanottuja sivuhahmoja itselleen, joiden avulla he ottivat kantaa esimerkiksi Yhdysvaltojen sisällissotaan. 1920-luvulla humoristiset sarjakuvat yleistyivät lehdissä ja niistä ehkä suosituin on kaikille tuttu Charles Schultzin Tenavat. Sarjakuvissa käsitellään aikuisten ongelmia lapsihahmojen kautta. Esimerkiksi Jaska Jokunen edustaa kaikkia modernin aikuisen miehen pelkoja ja heikkouksia. Humoristisilla, mutta kantaottavilla sarjakuvastripeillä on saatu suuren yleisön huomio halutulle asialle. (Mintz 2008: 289.) 1950-luvulla syntyi uusi huumorin muoto, stand up- komedia. Se erosi aikaisemmasta populaarikulttuurin huumorista siinä, että sen tarkoituksena ei välttämättä ollutkaan löytää vitsien takaa mitään tiettyä ajankohtaista ongelmaa, vaan vain saada ihmiset nauramaan. Toisaalta oli myös niitä, jotka toivat vahvasti esille esimerkiksi poliittisia ongelmia. (Mintz 2008: 291.)

Suurin osa populaarikulttuurin huumorista näkyy ja kuuluu kuitenkin televisiossa, elokuvissa ja radiossa. Näitä kautta saavutetaan myös suurin yleisö. Komedia otettiin mukaan viihteeseen, jotta saataisiin tavoitettua mahdollisimman paljon katsojia. Esimerkiksi romanttinen komedia genrenä suunnattiin suoraan naiskatsojille. (Mintz 2008: 292.) Huumori on yleistynyt valtavasti erilaisissa medioissa ja sitä on lisätty myös genreihin, joihin se ei alun perin ole kuulunut. Esimerkkinä tästä ovat uutisten loppukevennykset. Huumorin avulla on mahdollista käsitellä hankaliakin vakavia aiheita ja siksi sen tuomaa mahdollista lisäarvoa ei tulisi väheksyä.

2.3 Huumori Disneyn animaatioelokuvissa

Lastenelokuvat ovat hakeneet paikkaansa yhteiskunnassa ja viihdeteollisuudessa 1970-luvulta lähtien. Aluksi Disneyn animaatioelokuvat oli suunnattu suoraan vain lapsille, eivätkä aikuiset löytäneet niistä muuta kuin nostalgiaa omista lapsuusajoistaan. Juonet olivat yksinkertaisia ja elokuvassa oli aina selkeästi hyvä protagonistista ja paha antagonistista. Päähenkilöt olivat naiiveja ja usein prinsessoja tai eläimiä, jotka löysivät elämänsä rakkauden, kun prinssi pelasti heidät antagonistin kynsistä. Elokuvissa oli lauluja, jotka olivat mukaansatempaavia ja helppoja oppia. (Akers 2013: 1.)

Ensimmäisten lastenelokuvien huumori oli selkeää ja lapsenomaista. Niissä oli hauskoja ääniä, helppoja sanoja ja hassuja kohtauksia. (Akers 2013: 2.) Aikuiset kuitenkin harvemmin enää pitävät samoja asioita huvittavina. 1980-luvulla Disneyn suosio laski ja yhtiö alkoi kehittää sellaisia elokuvia, jotka herättäisivät suuremman katsojakunnan, eli myös nuorten ja aikuisten, kiinnostuksen. (Akers 2013: 2.) Toinen syy muutokseen oli muuttuva maailma. Aikaisemmin oli mahdollista lähettää lapsi yksin elokuvateatteriin, mutta nykyään vanhemmat ovat yhä enemmän lapsiansa mukana, jolloin olisi ajattelematonta olla huomioimatta myös aikuiskatsojia elokuvateattereissa (Akers 2013: 8-9). Tähän näkökulmaan vaikuttaa kuitenkin paljon Akersin yhdysvaltalainen tausta ja hän perusteleeekin argumenttiaan sillä, että elokuvateattereissa on tapahtunut ampumatapauksia viime vuosina. Toinen näkökulma voisi yksinkertaisesti olla se, että Disney on yhtiönä kasvanut paljon ja laajempaa yleisöä haetaan vielä suuremman taloudellisen kasvun toivossa.

Ensimmäinen myös aikuiset ja nuoret huomioon ottava elokuva oli *Aladdin* vuonna 1992. Siihen käytettiin paljon rahaa, ääninäyttelijöiksi palkattiin tunnettuja näyttelijöitä, juonesta tehtiin monimutkaisempi ja huumoria kohdistettiin myös aikuisille. (Akers 2013: 3.) Tästä eteenpäin Disneyn elokuvat ovat kehittyneet suuntaan, jossa sekä aikuiset että lapset pystyvät nauttimaan samasta elokuvasta. Suurin ero elokuvissa aikaisemmin ja nykyään on nimenomaan huumorin kehittyminen. Lapsille tarjotaan edelleen heille hauskoja asioita, kuten hassuja ilmeitä ja ääniä. Tämän lisäksi aikuisille on kohdistettu esimerkiksi intertekstuaalisia viittauksia sekä enemmän kielellistä huumoria, kuten sarkastisia ja ironisia kommentteja sekä seksuaalisia vihjailuja. (Akers 2013: 4.) Kielellisestä näkökulmasta on mielenkiintoista huomata myös se, kuinka Disney elokuvissaan käyttää aksentteja. Aksentit luovat kuulijoille aina tietyn mielikuvan (Sønnesyn 2011: 2) ja elokuvat ovat käyttäneet tätä hyödykseen liittämällä hahmon persoonaan tiettyjä mielikuvia aksentin perusteella. Sen lisäksi suuressa roolissa on ääninäyttelijöiden hankinta, joita lapset eivät tunnista, mutta joita aikuiset arvostavat (Akers 2013: 13). Animaatioelokuvat joutuvat nykyään tasapainoilemaan sen varassa, ettei elokuvassa ole liiaksi aikuisille kohdistettua huumoria, jolloin lapset eivät ymmärrä sitä, mutta myös, etteivät ne ole liian lapsellisia, jolloin aikuiset eivät jaksakaan katsoa niitä lastensa kanssa. (Akers 2013: 8.)

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

3.1 Aineiston esittely

Aineistonani käytän Disneyn vuonna 2013 ilmestynyttä *Frozen – huurteinen seikkailu*-elokuva. Sen ovat ohjanneet Chris Buck ja Jennifer Lee sekä käsikirjoittaneet Chris Buck, Jennifer Lee ja Shane Morris. Omassa tutkimuksessani otan huomioon vain suomenkielisen version, jonka ohjauksesta vastaa Markus Bäckman ja kääntäjänä toimii Marko Hartama. Suomenkielisinä pääosien ääninäyttelijöinä toimivat Saara Aalto ja Katja Sirkiä. (The Walt Disney Company Nordic.) Elokuvan budjetti oli 150 000 000 dollaria ja tuottoa se teki 1274 219 009 dollaria. (Imbd.com.) Se on kaikkien aikojen tuottoisin Disney-elokuva sekä kaikkien aikojen tuottoisin animaatioelokuva.

Frozen pohjautuu löyhästi H.C. Andersenin *Lumikuningatar*-satuun. Tapahtumat sijoittuvat kuvitteelliseen paikkaan Norjan vuoristoissa, jossa Arendellin kuningaskuntaa hallitseva kuningaspari kuolee laivaonnettomuudessa. Heidän vanhin lapsensa, muulta maailmalta eristäytynyt Elsa, perii kruunun. Kruunajaispäivänä Elsa tapaa pikkusiskonsa Annan ensimmäistä kertaa moneen vuoteen ja riidan päätteeksi Elsan salaiset taikavoimat paljastuvat sekä Annalle että koko kansalle. Elsa pakenee vuorille, jonne hän rakentaa jääpalatsin, mutta tulee samalla langettaneeksi koko maan ylle ikuisen talven. Anna lähtee etsimään Elsaa vuorilta, jotta tämä voisi palauttaa kesän takaisin. Matkan varrella hän törmää jäätä työkseen myyvään Kristoffiin ja tämän poroon Sveniin sekä puhuvaan lumiukkoon Olafiin, joka on herännyt henkiin Elsan kirouksen takia. Tarina seuraa siis Annan matkaa ja kantavana teemana on Disneyn animaatioelokuvista tuttu kliseinen tosirakkauden suudelma, joka voi pelastaa jäätyneen sydämen. Huomionarvoista elokuvassa on kuitenkin se, että tosirakkaus ei ole vastoin odotuksia miehen ja naisen välinen rakkaus, vaan sisarusrakkautta. Toinen huomionarvoinen seikka on se, että tarinan prinssi ei osoittaudu täydelliseksi Disney-prinssiksi. Elokuva keräsikin huomiota sillä, että se rikkoi perinteisiä Disneyn arvoja ja kuningatar Elsa ei vastoin Disneyn elokuvien aikaisempaa kaavaa saakaan lopuksi miestä rinnalleen. Tämä voidaan nähdä selvänä feministisenä viittauksena nykyajan yleisölle.

Valitsin aineistooni oman näkemykseni mukaan kohtaukset, joissa huumoria on havaittavissa. Nämä yhdeksän kohtausta vaihtelevat pituudeltaan alle minuutista muutama minuuttiin ja sisältävät kukin yhden dialogin, johon olen keskittynyt. Enimmillään dialogia käydään kolmen hahmon kesken. Monissa kohtauksissa katsojille joko esitellään uusi hahmo

tai hahmot itse tapaavat uuden henkilön. Tällaisia kohtauksia voisi kutsua kohtaamiksi. Toinen kohtaustyyppi, joka nousi esille, olivat laulut. Disneyn elokuvissa lauluilla on ollut merkityksensä usein myös juonellisesti eikä vain hauskana kohtauksena. Esimerkiksi elokuvan alkupuolella esiintyvä Annan kappale *Ensi kertaa ikuisuuteen* (Frozen 2013) esittelee Annan ajatusmaailmaa ja niitä odotuksia ja haaveita, joita hänellä on tuoden samalla esille hahmon luonnetta. Se on siis tavallaan esittely Annan hahmolle.

Litteroin valitsemani kohtaukset ja analysoidessani niitä tutkin samalla kohtauksia visuaalisesti. Vaikka tutkinkin ensisijaisesti huumorin kielellisiä muotoja, en voi olla huomioimatta myös visuaalista puolta.

3.2 Analyysimenetelmä

3.2.1 Teoriaohjautuva sisällönanalyysi

Teoreettinen viitekehyseni on kvalitatiivinen teoriaohjautuva sisällönanalyysi. Tämä tarkoittaa sitä, että aineiston analysointi perustuu aikaisempiin teorioihin, joista olen valinnut tutkimukseeni parhaiten sopivat. Aineistostani eli Frozen-elokuvasta litteroimistani kohtauksista valitsin ne, jotka sopivat teoriani runkoon, ja jätin huomioimatta ne asiat, jotka eivät sisälly. Tätä kutsutaan strukturoiduksi analyysirungoksi, jossa tarkoituksena on testata aiempaa teoriaa uudessa kontekstissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 113.) Etenen siis valitsemani teorian ehdoilla enkä aineistolähtöisesti, jolloin analyysimenetelmänikin olisi aineistolähtöinen sisällönanalyysi.

Teoriakseni olen valinnut huumorin inkongruenssiteorian sekä tarkemmin sisällönerittelyyn sopeutuvia huumorin alaluokkia, jotka avaavat vielä seuraavassa luvussa. Sisällönanalyysillä voidaan analysoida aineistoa tiivistetysti ja tarkasti. Analysoitava aineisto voi olla melkein mitä vain kirjalliseen muotoon muutettua materiaalia. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 103.) Tässä tapauksessa se on siis Frozen-elokuvan suomenkielisen käännöksen dialogit, jotka olen litteroinut.

3.2.2 Huumorin luokat

Analysoidakseni aineistoani teoriaohjautuvan sisällönanalyysin avulla, olen valinnut jo valmiit analyysimenetelmät, joita käytän kehikkona omalle tutkimukselleni. Hyödynnän Maria Laakson Tampereen yliopistolle vuonna 2014 tekemää väitöskirjaa, jossa tosin tutkitaan kirjallisuutta ja nonsensea, mutta myös huumoria Kari Hotakaisen kirjoissa. Tämän lisäksi hyödynnän Chelsie Akersin tutkimuksessa (2013) huumorista lastenelokuvissa käyttämiään huumorin kategorioita. Nämä kategoriat hän on lainannut Catanescun ja Tomin tutkimuksesta (2001) ja muokannut niitä itselleen sopivammiksi. Sen lisäksi hyödynnän H. Paul Gricen keskustelunsääntöjä, joita Laakso (2014) on niin ikään omassa tutkielmassaan käyttänyt tutkimuksen teoreettisena taustana. Nämä neljä Gricen maksiimia, jotka esittelen niitä käsittelevän alaluvun (4.1) aluksi, tukevat pääteoriaani eli huumorin inkongruenssiteoriaa. Gricen maksiimien rikkominen muuttaa ennakkokäsitystä siitä, kuinka keskustelun oletetaan kulkevan, synnyttää väärinymmärryksiä ja luo näin ollen humoristisia tilanteita.

Laakso on väitöskirjassaan jaotellut huumorin kahdeksaan eri kategoriaan, joista itse käytän viittä itselleni sopivaa. Tämän lisäksi Akersin tutkimuksessa käytetyistä kahdeksasta jaottelukategoriasta käytän kuutta itselleni sopivinta ja yhdistin ne toisiinsa sopiviksi alaluvuiksi:

4.2 Koominen ruumis, personifikaatio, stereotyyppi ja sukupuolittunut ruumis sekä henkilönimet komiikantuottajina

4.3 Intertekstuaalisuus, lapsen tietoisuuden ylittävät vitsit ja sarkasmi

4.4 Parodia, hassuttelu, liioittelu

4.5 Vitsi ja yllätys.

Jokaisen alaluvun alussa esittelen kyseisen huumorin luokan tarkemmin ja sen jälkeen analysoin kohtauksia niihin pohjaten. Laakson ja Akersin käyttämät huumorin analyysikehikot menevät osittain päällekkäin, mutta mielestäni se todistaa keräämäni aineiston osuvuutta.

4 ANALYYSI

4.1 Yhteensopimattomuus keskustelussa

H. Paul Gricen keskustelusäännöt ovat alun perin tarkoitettu keskustelun teoriaksi, mutta niitä voi soveltaa myös käsikirjoitettuun puheeseen, kuten tässä tapauksessa. Teorian pohjana on ajatus siitä, että keskustelevat osapuolet tavoittelevat keskustelun aikana yhteisymmärrystä. Grice jakoi keskustelun neljään maksiimiin, joita seuraamalla saavutetaan onnistunut lopputulos. Näitä ovat puheen määrä eli se, kertooko liikaa tai liian vähän, jotta vastaanottaja ymmärtää asian. Puheen laatu tarkoittaa sitä, että puhuja puhuu vain niin sanottuja ”laadukkaita” asioita eli asioita, jotka hän tietää tosiksi, eikä kerro tosina epätosia asioita. Puheen relaatioperiaate tarkoittaa nimensä mukaisesti sitä, että puhutaan vain relevantteja asioita. Puheen tapa sen sijaan ei kerro niinkään puheen sisällöstä vaan siitä, miten se tuotetaan ja miten asia ilmaistaan. (Laakso 2014: 111–113.) Huumori Gricen maksiimeja rikkomalla syntyy inkongruenssi- eli yhteensopimattomuusteorian mukaisesti yllätyksellisyydestä ja olettamuksien rikkomisesta. Vaikkeivat Gricen maksiimit toteudu normaaleissa keskustelutilanteissakaan täydellisesti (eikä se ole mahdollistakaan), ne perustuvat olettamukseen siitä, miten kanssakeskustelijan kuuluisi käyttäytyä. Tätä olettamusta rikkomalla syntyy turhauttavia, mutta myös humoristisia hetkiä.

Monessa keskustelukohtauksessa *Frozenissa* on käytetty hyväksi Gricen puheen määrän ja laadun keskustelusääntöjen rikkomista. Näin keskustelusta saadaan humoristinen joko väärinymmärrysten takia tai siksi, ettei keskustelu ole luontevaa, vaan oletettua hidas- tai nopeatempoisempaa. Näin on tehty esimerkissä 1, jossa Anna ja Kristoff ensimmäisen kerran tapaavat puhuvan lumiukon Olafin:

Esimerkki 1

Anna: Olaf, rakensiko Elsa sinut?
 Olaf: Joo, kui?
 Anna: Tiedätkö missä hän on?
 Olaf: Joo, kui?
 Anna: Osaatko näyttää meille tien?
 Olaf: Joo, kui?

(Frozen 2013)

Kohtauksessa siis leikitellään Gricen keskustelusäännön määrän periaatteella, kun Olaf vastaa jokaiseen kysymykseen vain myöntävän vastauksen ja sen lisäksi kysyy tarkentavan

kysymyksen, johon ei missään vaiheessa saa itse vastausta. Jos keskustelu toteuttaisi määrän periaatetta, vastaisi Olaf monisanaisemmin. Tämän lisäksi myös Anna rikkoo keskusteluperiaatteita jättämällä Olafin kysymykset huomiotta. Näin hän rikkoo tapaperiaatetta, koska kysymyksen huomiotta jättäminen ja asiassa eteenpäin siirtyminen voidaan ajatella epäkohteliaana käytöksenä. Sen lisäksi Annan rooli keskustelussa rikkoo relaatioperiaatetta, koska jättämällä vastaamatta Olafin kysymyksiin, hän kertoo tälle epäolennaisia asioita, vaikka ne Annalle itselleen olisivatkin tärkeitä. Huumoria tuo sen lisäksi toisto, joka muodostuu sekä Olafin sanoista, että hänen toistuvasta eleestään - nyökyttelystä. Toisto on klassinen huumorin keino, mutta hauskaa siitä ei tee itse toisto, vaan hauskuus syntyy niistä mielleyhtymistä, mitä toisto herättää. (Lehtinen 2010: 19.)

Päähenkilöt Anna ja Kristoff käyttävät keskinäisissä keskusteluissaan sanallista huumoria, ivaa ja sarkasmia, missä Gricen maksiimien rikkominen näkyy päähuumorin keinona.

Esimerkki 2

Kristoff: Noh, kerrohan, mikä aiheutti kuningattaren jääraivarin?

Anna: Ai joo, se oli ihan minun syytäni. Mä menin kihloihin ja hän pimahti koska olin vasta tavannut miehen niinku sinä päivänä ja hän ei suostunut siunaamaan liittoa-

Kristoff: Hetki, siis kihlasitko jonkun, jonka olit vasta tavannut?

Anna: Joo, ja sitten mä suutuin ja sitten hän suuttui ja sitten hän yritti mennä pois ja sitten mä tartuin hanska-

Kristoff: Hetkinen! Väitäsä tosiaan, et sä menit kihloihin jonkun kanssa yhden päivän tuntemisen jälkeen?

Anna: Joo keskity nyt! Koska hän piti hanskaita kaiken, päivää mä ajattelin, et ehkä hän kammoaa likaa-

Kristoff: Eikö sua ole ikinä varoitettu muukalaisista?

(Frozen 2013.)

Esimerkki 2 käyttää juuri sanailua ja sarkastisia kommentteja, jotka ovat Kristoffin ja Annan hahmojen välisen huumorin kulmakivi. Ymmärtääkseen sarkasmin on kuitenkin myös nähtävä ja kuultava kohta, sillä hahmojen ilmeet ja prosodiat kertovat milloin kyseessä on sarkastinen kommentti. Kristoffin kommentit voisivat olla täysin tosissaankin sanottuja, mutta hahmolle piirretty hymy sekä äänenpainot kielivät sarkasmista. Hänen vitsinsä perustuu sille epäuskoisuudelle, jota Annan puhe hänessä herättää ja sille toistolle, jota hän tekee toistaessaan samaa kysymystä uudestaan. Sen lisäksi Annan hahmolle on ominaista rikkoa Gricen maksiimeja. Tässä esimerkissä hän rikkoo sekä laadun että määrän periaatteita puhumalla liikaa ja hieman ohi aiheesta keskittyen puhumaan hanskoista eikä vastaa Kristoffin kysymykseen.

4.2 Koominen ruumis, personifikaatio, stereotyyppi ja sukupuolittunut ruumis sekä henkilönimet komiikantuottajina

Koominen ruumis, personifikaatio, stereotyyppi ja sukupuolittunut ruumis sekä henkilönimet komiikantuottajana ovat kaikki huumorin luokkia, joiden luomiseen tarvitaan myös visuaalista huumoria. Etenkin personifikaatio sekä koominen ruumis ovat tuttuja lasten elokuvista ja usein ne esiintyvät samassa hahmossa yhdenaikaisesti. Personifikaatio eli elottoman tai eläimen muuttaminen ihmismäiseksi toteutuu etenkin Disneyn *Kaunotar ja Hirviö* -elokuvassa (1991), jossa kaikki linnan esineet ovat oikeasti lumouksen alla olevia ihmisiä. Koomista ruumista sen sijaan edustaa *Aladdinista* (1992) tuttu sininen Henki, joka henkimäisen olomuotonsa takia osaa muuttaa ulkomuotoaan sekä venyä ja kutistua. Myös *Liisa Ihmemaassa* -animaatiossa (1951) leikitellään paljon koomisella ruumiilla. Stereotypia-sanalla on suhteellisen negatiivinen maine ja stereotyyppien ajatellaan leimaavan tai yleistävän tietyn rodun, ammatin, sukupuolen tai muun tekijän haltijaa. (Laakso 2014: 230.) Myös Disneytä on kritisoitu tiettyjen stereotyyppien ylläpitämisestä ja viimeksi heidän uusin mauilais-tytöstä kertova elokuvansa sai tätä kritiikkiä osakseen (HS.fi 2017). Stereotyyppiat ovat kuitenkin myös hyvä huumorin keino ja niiden avulla luodaan katsojille joko humoristinen tai autenttinen kuva asioista. *Frozen* sai ilmestyessään paljon huomioita siitä, että tarinan sankari on nainen ja perinteinen kaava prinsessasta, joka lopulta saa prinssinsä, rikkoutuu. Tästäkin huolimatta Disneyn elokuvat edustavat edelleen perinteisiä arvoja eikä esimerkiksi seksuaalivähemmistöön kuuluvia hahmoja tai eri etnisistä ryhmistä tulleita hahmoja käytetä usein.

Frozen-elokuvassa on yksi suora esimerkki henkilönimestä komiikantuottajana. Tämä on toinen antagonisteista, Weseltonin herttua, jota muut hahmot läpi elokuvan kutsuvat herttua Vessattomaksi. Englanniksi nimi kääntyy Weaseltoniksi, joka viittaa kärppään (weasel), jonka piirteitä hahmossa onkin. Suomeksi tämä hahmon ulkomuodon ja nimen yhteys ei ole säilynyt vitsissä, mutta ”vessaton” sopii samaan alentavaan tapaan nimittelynimeksi, ja on lisäksi ymmärrettävän hauska myös lapsille.

Weseltonin herttua on esimerkki myös koomisesta ruumiista juuri siksi, että hänen eleistään on yritetty tehdä kärppämäisiä. Koomista ruumista edustaa myös puhuva lumiukko Olaf, jonka tehtävä elokuvassa on hauskuuttaa yleisöä. Hänen vartalonosiaan pompotellaan, käsiä irrotellaan ja poro Sven yrittää koko elokuvan ajan syödä hänen porkkananensä. Tämän

lisäksi yksi elokuvan kantavista vitseistä on hieman mustan huumorinkin puolelle kääntyvä Olafin kesän kaipuu ja hänen epätietoisuutensa siitä, että lumiukot sulavat kesällä. Olafin suurin anti elokuvassa ovatkin yksinkertaiset vitsit ja ”slapstick” eli fyysinen huumori. Tämä yleensä aina johtaa hänen lumiukko-olomuotonsa hajoamiseen kuten tässä esimerkissä 3, jossa Olaf tavataan ensimmäistä kertaa:

Esimerkki 3

(Anna potkaisee Olafin pään irti ja Kristoff ottaa kopin)

Olaf: Hei!

Kristoff: Sä oot outo!

Anna: Emmä tahdo sitä!

Kristoff: Haluutpas!

Olaf: Älä pudota mua!

Kristoff: Se on vaan pää.

Olaf: Me alotettiin väärällä jalalla.

(Frozen 2013.)

Olafin hahmo perustuu myös vahvasti yksinkertaisiin sanaleikkeihin hänen irtoilevista ruumiinosistaan, kuten edellä olevan esimerkin ”*me alotettiin väärällä jalalla*” -vitsi todistaa. Samanlaista ilmiötä edustaa alla oleva esimerkki, jollaisia Olafin hahmo tekee elokuvan edetessä jatkuvasti. Esimerkki 4 osoittaa myös, kuinka huumorin keinot lomittuvat. Sanaleikin lisäksi Olaf hauskuuttaa omalla koomisella ruumiillaan.

Esimerkki 4

Olaf: Mä harhautan, menkää te! Eiei, ette te! (Olafin alavartalo lähtee juoksemaan itseksensä) Tää meni nyt vähän hankalaks.

(Frozen 2013.)

Perinteistä, aikaisemmin esitellyn klassisen Disneyn noudattamaa kaavaa eläinten tai elottomien asioiden personifikoimisesta noudattavat Frozenissa poro Sven, lumiukko Olaf ja Kristoffin sukulaiset, kivipeikot. Svenille on lemmikkiporona annettu paljon koiramaisia piirteitä, kuten hännän heilutus ja naaman nuoleminen. Kivipeikoista ja Olafista taas on tehty täysin ihmisenkaltaisia muuttamalla ne elottomista asioista eläviksi henkilöiksi.

Stereotypiaa on elokuvassa hyödynnetty Samooja Tammisen hahmossa. Hän on korostetun harteikas ja vaalea mies pukeutuneena perinteiseen norjalaiseen villapaitaan. Hän on myös ainoa hahmo koko elokuvassa, joka puhuu norjalaisella aksentilla, mikä lisää vaikutelmaa stereotyyppisestä skandinaavisesta miehestä. Samooja Tamminen ojentaa Annalle

lipeäkalaa, joka on perinteinen pohjoismainen ruoka. Tämän lisäksi Samooja Tammisen puodissa on sauna, josta kurkistaa hänen saunova perheensä; miesystävä ja lapset. Homoutta käytetään siis yhtä lailla stereotyyppiana. Homouden stereotyyppiä ilmentää Samooja Tammisen korkea ääni sekä epämaskuliiniset käden elkeet esimerkiksi vilkutuksessa. Tällaiset tavat ja eleet yhdistyvät homouteen siksi, että seksuaalivähemmistöjen stereotyyppiat kumpuavat edelleen vahvasti siitä, ettei heidän käytöksensä ole omalle sukupuolelle ajateltua käytöksen normatiivisuutta (Nissinen 1995: 16). Nämä stereotyyppioilla leikittelyt menisivät huumorin luokissa myös lapsen ymmärryksen ylittävien vitsien kohdalle, sillä lapset tuskin nauravat hahmon stereotyyppialle, vaan enemmänkin hassulle äänelle ja aksentille.

4.3 Intertekstuaalisuus, lapsen tietoisuuden ylittävät vitsit ja sarkasmi

Disneyllä on tapana lisätä elokuviinsa tiettyjä pieniä yksityiskohtia, joko mahdollisimman tunnistettavia Disney-symboleita tai hahmoja muista elokuvista. Niin on tehty myös *Frozenissa*, jossa esimerkiksi Samooja Tammisen kaupassa voi taka-alalla nähdä pienen Mikki Hiiri -patsaan. Sen lisäksi elokuvan alussa nähdään kohtaus, jossa Arendelle-kaupungin portit avataan ja ihmisjoukossa kävelevät Disneyn aikaisemmasta *Kaksin karkuteillä* (2010) elokuvasta tutut päähenkilöt Tähkää ja Flynn. Tätä voisi kutsua Disneyn sisäiseksi intertekstuaalisuudeksi. Samaan kategoriaan voi laittaa *Frozenissa* paljon käytetyn ”klassisen” Disney-kaavan (ks. s. 2) parodioimisen sekä aikaisempien Disney-prinsessojen tavan naida mies, johon he ovat vasta tutustuneet.

Yksi kohtaus, jossa käytetään hyödyksi aikuisten kykyä ymmärtää intertekstuaalisia viittauksia, on elokuvan loppupuolella. Anna on ostanut Kristoffille uuden reen rikkimenneen tilalle ja esittelee sen Svenin avustuksella. Poro liikehtii reen ympärillä Annan esittelyn aikana kuten vähäpukeiset naiset usein autoesittelyissä tekevät. Kohtauksessa on siis rinnastettu Kristoffin uusi reki uuteen autoon. Jotta voisi ymmärtää tämän intertekstuaalisen viittauksen, on oltava tietoinen siitä, millainen on stereotyyppinen autonäyttely. Annan repliikit ”*ja se on uusi malli*” sekä ”*tässä on mukitelinkin!*” auttavat katsojia ymmärtämään intertekstuaalisen viittauksen. Samalla kohtaus on esimerkki siitä, miten stereotyyppioita on mahdollista käyttää huumorin keinona. Lapsille kohtauksen tekee hauskaksi eritoten Sven-poron eleet, jotka ovat kovin epäporomaisia. Kohtaus leikittelee jälleen kerran yllätyksellisyydellä ja huumorin inkongruenssiteoriolla. Vaikka Sven käyttäytyy koko elokuvan ajan enemmän koiramaisesti

kuin poromaisesti, syntyy tämän kohtauksen hauskuus siitä, että hän ilmestyy kuvan laidasta käyttäytyen enemmän ihmismäisesti kuin poro- tai koiramaisesti.

Sekä intertekstuaalisuus että sarkasmi menevät mielestäni lapsen tietoisuuden ylittävien vitsien alakategoriaan. Kummankaan huumorin luokan ymmärtämättömyys ei *Frozenissa* aiheuta elokuvakokemukselle juonellisesti mitään, mutta aikuiskatsojille se tuo lisää sisältöä. Lisäksi myös lapset voivat huomata aiemmin mainitsemiani intertekstuaalisia merkkejä ja pitää niitä hauskana.

Sarkasmilla tarkoitetaan ironisia tilanteita, joissa usein huumorin avulla ja nokkelilla vastauksilla saadaan kuulija tai katsoja huomaamaan uusi näkökulma jo ennestään tuttuun asiaan (Akers 2013: 8). *Frozenissa* sarkasmia on Kristoffin hahmon puheenvuoroissa sekä Annan ja Kristoffin välisissä keskusteluissa, mutta hillitysti. Seuraavan esimerkin (5) sarkastinen huumori perustuu Olafin haaveiluun kesästä ja siihen tosiasiaan, että Kristoff tietää lumiukkojen sulavan kesällä, mutta Olaf puheidensa perusteella ei. Huumori on kohtalaisen mustaa, koska hauskuus syntyy hahmon epä tietoisuudesta oman kuolemansa aiheuttavista tekijöistä. Kristoffin kommentin ironia taas syntyy siitä, että hän tietää, ettei Olafilla voi olla kokemusta lämmöstä, koska tämä on edelleen hengissä. Esimerkki 6 hyödyntää useimmissa kulttuureissa tuttua vanhemmilta kuultua varoitusta siitä, ettei muukalaisiin voi luottaa ja ne ovat vaarallisia. Kristoff tekee esimerkin 2 keskustelun päätteeksi olettamuksen siitä, ettei Anna tunne kihlattuun Hansia vielä, vaan he ovat enemmänkin muukalaisia toisilleen. Kristoff haluaa todistaa olevansa oikeassa kysymällä Hansin sukunimeä. Olettamuksena on, että Anna tietäisi myös Hansin sukunimen, jos hän tuntisi Hansin hyvin. Keskustelun edetessä Annan vastauksista käykin ilmi, ettei hän tunne Hansia yhtään ja näin Kristoffin ajatukset saavat varmistuksen.

Esimerkki 5

Olaf: Ooh, mä en tiedä miks, mut kesä on aina kuulostanut musta tosi kivalta, toi aurinko, ja sit toi helle...

Kristoff: Niinkö? Sulla ei taida olla kokemusta lämmöstä.

(Frozen 2013.)

Esimerkki 6

Kristoff: Eikö sua ole ikinä varoitettu muukalaisista?

Anna: Jjoo, on toki, mutta Hans ei ole muukalainen

Kristoff: Ei vai? Mikä on sukunimi?

(Frozen 2013.)

4.4 Parodia, hassuttelu ja liioittelu

Hassuttelu ja liioittelu ovat *Frozenin* huumorin pääkategoriat. Niihin liittyvät olennaisesti myös visuaalisuus eli ilmeet ja eleet. Juonellisesti hassuttelu tai liioittelu eivät ole olennaisia, mutta niiden kokoaikaisesta läsnäolosta johtuen elokuvaa voidaan pitää komediana. Komedia on helppo tapa ottaa kantaa tai käsitellä vakavamielisempiä aiheita, kuten ensirakkautta. Jos Olafin hahmosta on tehty vitsailija, ja Kristoff on ironinen, niin Annan hahmossa luotetaan hassutteluun. Tämä johtuu siitä, että hahmosta on tehty hieman kömpelö ja impulsiivinen. Akers (2013) määrittelee hassuttelun (*silliness*) kaikeksi hullunkurisen ilmehdinnän ja naurattavien tilanteiden väliltä, mitkä ovat juuri asioita, jotka korostuvat Annan roolissa. Liioittelu taas on vahvasti liitoksissa hassutteluun ja usein juuri tilanteiden liioittelu tekee niistä hauskoja. Hassuttelun ja liioittelun voisi jopa määritellä synonyymeiksi tässä huumorin luokittelussa. Esimerkki liioittelusta saadaan heti elokuvan alkupuolella, kun Anna tapaa prinssi Hansin, jonka uskoo olevan elämänsä rakkaus. Tapaaminen noudattaa klassisen Disneyn kaavaa siinä, että prinssi ja prinsessa löytävät toisensa yllättäen ja rakastuvat ensisilmäyksellä:

Esimerkki 7

(Anna putoaa veneeseen törmättyään Hansin hevoseen)

Anna: HEI!

Hans: Ai, anteeksi, sattuiiko?

Anna: H-hei, j-joo ei kaikki on hyvin.

Hans: Varmastiko?

Anna: Joo, en-en vain katsonut eteeni, mutta kaikki hyvin... Tosi hyvin.

Hans: Taivaan kiitos. Ooh, tuota. Prinssi Hans, Eteläsaarilta.

Anna: Oh, prinsessa Anna, Arendellista.

(Hans polvistuu ja vene kallistuu uudestaan)

Hans: Prinsessa? Majesteetti! Oi, oihoi.

Anna: Huh, hei... taas.

Hans: Oioi, oioi

Anna: Tää on noloo tai siis sä et oo nolo vaan tarkota, m-mä oon olo, sä oot komee, hei häh?

(Frozen 2013.)

Kyseinen esimerkki noudattaa myös selkeää kaavaa siinä, että prinssi kuvataan kohteliaana, kunnollisena ja täydellisenä hahmona, joka lopulta pelastaa prinsessan tosirakkautensa. Tosin elokuvan loppuvaiheilla juuri tämä täydellinen prinssi osoittautuikin koko elokuvan antagonistiksi ja yllätysmomentti on taattu.

Parodia on jäljittelyä, mutta ei välttämättä imartelua, vaikka voi olla myös sitä. Usein parodiassa on ironinen sävy jäljiteltävää teosta kohtaan (Laakso 2014: 298). *Frozenissa*

parodian kohteeksi pääsee klassisen Disneyn kaava, mikä näkyy etenkin Annan hahmon ajatuksessa löytää itselleen elämänsä rakkaus. Muut hahmot jopa estelevät häntä aikeissaan naida vasta tapaavansa mies. Annan hahmo edustaa stereotyyppistä Disney-prinsessaa ajatuksiltaan ja hänen hahmonsä syvenee vasta siinä vaiheessa, kun hän lähtee seikkailemaan. Annan laulama *Ensi kertaa ikuisuuteen* (Frozen 2013) käsittelee teemoina tavallisia Disney-prinsessojen haaveita rakkaudesta, juhlista ja paremmasta elämästä. Samankaltaisia teemoja on muun muassa Disneyn *Prinsessa Ruususessa* (1959) kappaleessa *Unessa kerran kohtasin* sekä *Pienessä merenneidossa* (1989) kappaleessa *Unelmiin mä jään*. Sen lisäksi yhdessä kohtauksessa kuullaan, kuinka Anna laulaa lintujen kanssa, joka sekin on Disneyn prinsessakliseen. Parodiamaisuutta Annan hahmolle tuo hölmöilyt, joita aikaisemmat prinsessat, kuten Lumikki tai Prinsessa Ruusunen, eivät ole tehneet. Anna muun muassa rikkoo linnan haarniskan, sohaisee itseään verhon tupsulla ja laulaa närästyksestä:

Esimerkki 8

Ensi kertaa ikuisuuteen, aamuun tanssia mä voin
Tää kaikki onko vain närästystä, vaiko riemunhurmioo
Kun ensi kertaa ikuisuuteen, yksin en mä oo
(Frozen 2013.)

Samanlaista parodiamaisuutta on havaittavissa myös Annan ja Hansin rakkautta ylistävässä yhteislaulussa *Ovi nyt auki on* (Frozen 2013), jonka aikana he huomaavat olevansa täysin samanlaisia keskenään ja seikkailevat illan aikana niin katolla kuin kellotornissa ja hevostalleilla. Kohtaus on joko tietoisesti tai tiedostamatta tehty niin yliampuvaksi, että se saa väkisinkin parodisia piirteitä. Näitä piirteitä ovat esimerkiksi juuri laulun aikana liikkuminen mitä kummallisimpiin romanttisiin paikkoihin, kuten kellotorniin, leikillään piilottelu ja löytyminen juuri oikealla hetkellä sekä käsi kädessä juoksentelu. Esimerkissä 9 Hans laulaa heidän samankaltaisuudestaan ja olettamuksena voi pitää, että Anna jatkaisi laulua sanalla ”lauseet”. Anna puhuukin voileivistä, joista Hanskin on laulavinaan. Kohtaus huipentuu Hansin kosintaan ja Annan myöntyvään vastaukseen.

Esimerkki 9

Hans: Onhan se outoo
Anna: Mikä?
Hans: Me täytetään toistemme
Anna: Voikkarit
Hans: Niin mäkin meinasin sanoa
Anna ja Hans: Tiedä toista en, joka mua niin muistuttais. Samis. Taas samis.

Tää yhteys mielimme on aivan lyömätön enne. Sä ja mä me niin synkataan.
(Frozen 2013.)

Esimerkistä voisi päätellä sen, että joko Hans vastaa tietoisesti ”*niin mäkin meinasin sanoa*”, jotta Anna uskoisi, että he todella ovat samanlaisia, tai vaihtoehtoisesti he todella ovat. Elokuvan lopun juonenkäänteen takia kohtauksen kannalta on tärkeä luoda vaikutelma siitä, että Annan ja Hansin välinen kemia olisi oikeasti yhtä mutkatonta kuin he laulussa unelmoivat.

4.5 Vitsi ja yllätys

Vitsi perustuu useimmiten selkeään rakenteeseen, jonka kärkenä on *punch line* eli hetki, johon koko vitsi kulminoituu (Virtanen 2003). Perinteiseen vitsin luonteeseen inkongruenssiteoria eli yhteensopimattomuusteoria sopii, sillä vitsin kärki (*punch line*) on se yhteensopimattomuus, joka kuulijoita naurattaa. Virtanen (2003) nimeää perinteisestä poikkeavaa vitsiä, joka usein syntyy tilannehumorista, sutkautukseksi. Myös sutkautuksessa on olennaista ennako-odotusten rikkominen, mutta vitsin alku saattaa olla koko keskustelu ja *punch linena* pidetään jotakin yhtä sanaa tai pelkästään paralingvistisiä merkkejä. (Virtanen 2003.) Tällaisista sutkautuksista muodostuu Olafin hahmon huumori:

Esimerkki 10

Anna: Kuinka talvella voikin olla näin kaunista!
Olaf: Joo, eikö olekin tosi tosi kaunista.
Anna: Hm?
Olaf: Niin valkoista, kaipaiskohan se lisää väriä vaiks vähän karmiininpunaista tai limeä tai miten ois keltanen? Ei, ei keltanen. Keltainen ja lumi brr! Ei käy!
(Frozen 2013.)

Näillä sutkautuksilla ei ole vitsin kaltaista selkeää johdantoa, vaan ne ovat osa keskustelua, vaikkei koko keskustelu olisikaan huumorisävytteinen. Sutkautukset vaativat kuitenkin kuulijalta älyä ja huumorintajua, jotta ne voi ymmärtää. (Virtanen 2003.) *Frozenissa* Olafin käyttämät vitsit ovat helposti ymmärrettäviä sutkautuksia, jotka eivät vaadi erityistä ymmärrystä. Yllä olevassa esimerkissä (10) hauskuus syntyy ajatuksesta yhdistää lumeen keltaista väriä. Olaf kuitenkin tavallaan itse paljastaa vitsin kertomalla, ettei lumen ja keltaisen värin yhdistäminen ole hyvä yhdistelmä sen synnyttämän mielikuvan (virtsa lumella) takia. Virtasen (2003, vrt. Mulkay 1988; Haakana 1996) hypoteesin mukaan vitsit eivät välttämättä sisällä humoristisia piirteitä, vaan vain sellaisia konventionaalisia merkkejä, ärsykeitä ja

mekanismeja, jotka kannustavat kuulijaa humoristiseen tulkintaan. Näin käy myös yllä olevassa esimerkissä, jossa ärsykykeeksi on annettu keltaisen ja lumen yhdistelmä, joka muuttuu huumoriksi ihmisten ajatuksissa, kun yhdistetään siihen mielikuva, eli virtsa lumella. Toisaalta on huomioitava, ettei juuri kyseinen Olafin vitsi ole yhtä helppo ymmärtää ihmisille, jotka elävät kulttuurissa, johon talvi ja lumi eivät kuulu. Huumori on siis aina kulttuurisidonnaista ja metafora virtsasta ja lumesta ei välttämättä ole kaikille yhtä yksiselitteinen. Elokuvaan se kuitenkin sopii siksi, että koko elokuva on myös ylistys talvelle.

Moniin vitseihin sisältyy inkongruenssiteoriasta periytyvä yllätysmomentti, jonka mukaan huumori tulee yllättävyydestä; jokin rikkoo sitä kaavaa, joka on ajateltu tapahtuvan. Tällainen on esimerkiksi tilanne, jossa Samooja Tamminen, mukavaksi ja harmittomaksi ajateltu hyväntuulinen kauppias suuttuu Kristoffin nimittelystä ja nousee seisomaan. Tällöin käy ilmi, että hän onkin todella kookas ja vahva, toisin kuin aluksi antaa ymmärtää. Yllätystä hyödynnetään huumorina myös Olafin sutkautuksissa, kuten seuraavassa esimerkissä 11:

Esimerkki 11

Anna: En edes tiedä, mitä rakkaus on.

Olaf: Eipä mitään, mä tiedän. Rakkaus on toisen asettamista oman edun edelle, niinku vaikka se, ku Kristoff toi sut tänne Hansin luo ja luopui susta.

Anna: Kristoff... Rakastaa minua?

Olaf: Vau, sä et tosiaan tiedä mitään rakkaudesta.

(Frozen 2013.)

Tilanteeseen on luotu vakavahenkinen keskustelu, joka katkeaa Olafin viimeiseen lauseeseen, jossa hän yllättäen kumoaa edellisen lauseensa. Olaf osoittaa omaa tietämättömyyttään, hahmolle tyypillistä hölmöyttä ja tilannetajuttomuutta, joka myös sopii hahmolle rakennettuun luonteeseen. Toisaalta Olaf on juuri se hahmo, joka kertoo Annalle, ettei Hansin teot ole rakkautta, vaan Kristoffin, joten hän yllättää viisaudellaankin, joka on sekin kätkeyty huumorin taa.

5 PÄÄTÄNTÖ

Olen tutkimuksessani tarkastellut sitä, onko Disneyn *Frozen*-animaatioelokuvassa (2013) huumoria ja millaista se on. Olen käyttänyt teoreettisena viitekehystenä sisällönanalyysia ja huumorinteoriaksi valitsin inkongruenssiteorian eli yhteensopimattomuusteorian (mm. Morreal 2016), jossa pääajatuksena on huumorin tapahtuminen hetkessä, jolloin odotukset eivät kohtaapahtuneen kanssa. Tästä kaikista yksinkertaisimpana esimerkkinä ovat stand up -koomikoiden vitsit, joissa tarina johtaa loppuhuipennukseen, *punch lineen*, eli niin sanottuun kärkeen (Virtanen 2003), joka jollain tapaa rikkoo kuulijan odotukset.

Analyysivaiheessa käytin hyödykseni Akersin (2013) ja Laakson (2014) tutkimuksia, joista yhdistin itselleni sopivat huumorin kategoriat. Valitsemisani kohtauksissa esiintyvät elokuvan päähenkilöt Anna, Kristoff ja Olaf sekä pääantagonisti Hans. Tutkimuksessa kävi ilmi, että elokuvan huumori rakentuu juuri tiettyjen hahmojen ympärille. Esimerkiksi Olafin hahmon tarkoitus on tuoda kepeyttä ja vitsikästä sanailua tilanteisiin. Hänen hahmonsansa sanallinen huumori perustuu yksinkertaiseen vitsailuun, jonka olettamuksena on se, että aiheet ovat yleisesti ymmärrettävissä.

Esimerkki 12

Olaf: Kylmä ja kuuma ne yhteen soppii, huomenna pannaan pussauskoppiin.

(Frozen 2013.)

Esimerkissä 12 huumoria lauseeseen luo ensinnäkin hyvin tunnetun lastenlorun sävel ja sanat. Varsinainen vitsi syntyy Olafin sanoista, joissa hän yhdistää loruun paikalle, jossa usein sanotaan kahden toisistaan pitävän henkilön nimet, kylmän ja kuuman. Tämä ajatusleikki perustuu elokuvan läpi kantavaan mustaan huumoriin Olafin kesän kaipuusta. Sanallisen huumorin lisäksi Olafin hahmossa käytetään hyväksi koomista ruumista ja useammatkin hänen sanailuistaan yhdistyvät visuaalisesti siihen, mitä hänen keholleen tapahtuu tilanteen aikana. Esimerkiksi laskiessaan alas rinnettä Olafin vartalo kerää itseensä lumipallon lailla lisää lunta ja paisuu koko ajan suuremmaksi lumipalloksi.

Ennako-oletukseni oli, että suurin osa elokuvan huumorista olisi lapsen tietoisuuden ylittäviä vitsejä ja sarkasmia. Tutkimuksesta kuitenkin selviää, että näin ei ole. Suurin osa elokuvassa käytettävästä huumorista perustuu yksinkertaiseen vitsailuun eleiden, ilmeiden ja

fyysisen huumorin avulla sekä sanailuun ja inkongruenssiteorian pääajatukseen, jossa odotukset rikotaan.

Tutkimustuloksista selviää, että jokaiselle hahmolle on kehitetty oma tapansa käyttää huumoria, joka läpi elokuvan rakentaa hahmon persoonaa. Kristoffilla se on sarkastiset kommentit ja Annalla liioittelu ja Gricen maksimien rikkominen. Svenillä ja Olafilla osan hauskuudesta tuo personifikaatio, jossa Olaf-lumiukosta on tehty ihmismäinen ja Sven-porosta koiramainen. Olafin kohdalla myös koominen ruumis ja sillä leikittely ovat osa hahmon humoristisuutta sanallisen vitsailun lisäksi. Vastaus tutkimuskysymyksiini on, että elokuvassa käytetään monenlaista huumoria personifikaatiosta vitsailuun. Monia Disneyn animaatioelokuville perinteisiä huumorin keinoja on hyödynnetty hahmoja rakennettaessa. Kaikille elokuvassa esiintyville huumorin luokille yhteinen piirre on päähuumoriteoriani, inkongruenssiteoria. Juuri yllättävyys on se seikka, joka tekee monesta kohtauksesta humoristisen. Tämä tukee teoriaani siitä, että huumori yhteensopimattomuusteorian oppien tavoin syntyy, kun jokin oletettu mielikuva rikotaan. (Morreall 2016). Näin käy esimerkiksi kohtauksessa, jossa Anna kiipeää kallionseinämää ylös ja kuvakulma antaa ymmärtää, että hän on jo päässyt korkealle. Annan lausahdus: ”*Kai mä oon jo melkein perillä? Onks ilma vähän ohutta näin korkeella?*” (Frozen 2013) lisää olettamuksen siitä, että hän on jo kiivennyt hyvän matkaa. Kuvakulman muuttuessa Kristoffin näkökulmaan, huomataan, ettei Anna ole kiivennyt juuri lainkaan ja näin ollen hänen kommenttinsa ilman ohuudesta muuttuu koomiseksi.

Kandidaatintutkielman laajuuden takia analysointi jää pintapuoleiseksi, vaikka siitä välittyikin kuva *Frozenissa* käytetystä huumorista. Jatkotutkimusta on mahdollista tehdä esimerkiksi vertailemalla muutamaa eri aikakaudella tehtyä Disney-elokuvaa siitä, onko humorinkäyttö muuttunut ja millaisia huumorinlajeja aikaisemmin on käytetty. Akers (2013) pohjustaa tätä tutkimuksessaan, vaikka hän keskittyykin tutkimaan aikuisille suunnatun huumorin määrää eri aikakausilla. Eri henkilöhahmojen välistä huumoria olisi myös mielenkiintoista tutkia; ovatko Disneyn elokuvissa yleensä mies- vai naishahmot koomisia ja miten hahmojen käyttämä huumori eroaa sukupuolen mukaan?

LÄHTEET

Akers, Chelsea 2013: *The Rise of Humor: Hollywood Increases Adult Centered Humor In Animated Children's Films*. Master's Thesis. Department of Communications, Brigham Young University.

Frozen, boxofficemojo.com. – <http://www.boxofficemojo.com/movies/?id=frozen2013.htm>

Catanescu, Codruta & Tom, Gail 2001: *Types of Humor in Television and Magazine Advertising*. St. John's University, College of Business Administration.

Frozen, Imdb.com. – <http://www.imdb.com/title/tt2294629/>

Hietalahti, Jarno, Huumorintaju Hyveenä, *Academia.edu*, 2014. – https://www.academia.edu/10925230/Huumorintaju_hyveen%C3%A4

Immonen, Pauliina 2016: *Huumori eläinpuistojen blogimarkkinoinnissa, tapaustutkimus Ranua zoo*. Opinnäytetyö. Oulun ammattikorkeakoulu.

Kervinen, Elina 2017: Disney-veteraanit passitettiin Tyynenmeren saarille tekemään tarkkaa kulttuurista taustatyötä Vaiana-elokuvaan – haukut tuli silti. – *Helsingin sanomat* 17.2.2017. HS.fi

Laakso, Maria 2014: *Nonsensesta parodiaan, ironiasta kielipeleihin. Monitasoinen huumori ja kaksoisyleisön puhuttelu Kari Hotakaisen Lastenkirjassa, Ritvassa ja Satukirjassa*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto, kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.

Lehtinen, Miriami 2010: *Huumori Samuel Beckettin näytelmäteksteissä Waiting for Godot ja Endgame*. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto, yleisen kirjallisuustieteen yksikkö

Leppälä, Lotta 2016: *"Totta kaivossa olivat": epäkohteliaisuutta ja väärinymmärryksiä Alicen seikkailut ihmemaassa-teoksessa*. Kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.

Mintz Lawrence E 2008: Humor and popular culture. – Victor Raskin & Willibald Ruch (toim.), *The Primer of Humor Research* s. 281-301. Berlin: Walter de Gruyter.

Morreall, John, 2016: The Philosophy of Humor. – *Stanford Encyclopedia Of Philosophy*, 2012. – <https://plato.stanford.edu/entries/humor/#IncThee>

Nissinen, Jussi 1995: *Homo- ja biseksuaalisuuden huomioonottaminen päihdehuollossa*. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.

Sønnesyn, Janne 2011: *The use of accents in Disney's animated feature films 1995–2009: a sociolinguistic study of the good, the bad and the foreign*. Master's Thesis. University of Bergen, Department of foreign languages.

The Walt Disney Company Nordic.
http://www.bvifinland.fi/index.php?id=10&movie_action=view&movie_id=332

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Virtanen, Leena 2013: Walt Disneyyn uusi koko perheen animaatio ottaa kaiken irti talvesta. – *Helsingin sanomat* 19.12.2013. HS.fi

Virtanen, Jukka 2003: Vitsi tutkimuskohteena, Huumorintutkimuksen jaakopinpainia. – *Elore* 10 (1).
– http://www.elore.fi/arkisto/1_03/vir103.html 20.4.2017

Wasko, Janet 2001: *Understanding Disney. The Manufacture of Fantasy*. Polity Press

AINEISTOLÄHTEET

Lee, Jennifer & Buck, Chris 2013 *Frozen*. – Walt Disney Companies.